Lucian Raicu

LUCIAN RAICU „Reflecţii asupra spiritului creator"

„La originea scrisului se află un şoc, mai exact spus o ruptură", afirmă Lucian Raicu într-unul din atît de interesantele sale „fragmente critice" (strînse în *Reflecţii asupra spiritului creator* ca într-un jurnal de lectură); idee pe care o ilustrează cu o întîmplare relatată de Andre Gide în *Feuillets d'automne.* Deşi întîmplarea *„pare desprinsă din genul oarecum facil al memorialisticii de almanah literar",* ea de fapt *„spune enorm despre Gide".* Fiind, la 27 de ani, primar peste propria sa proprietate din Calvados, Gide cunoaşte pe un oarecare Mulot, lucrător necalificat, folosit la muncile cele mai grele şi dezonorante, îr5 ciuda faptului că omul avea unele însuşiri care-l deosebeau de consăteni pînă la a părea *„fiul din flori al vreunui aristocrat".* Intervenind pe lîngă administratorul său, în favoarea lui Mulot, Gide află că admirabilul bărbat îşi datorează situaţia actuală împrejurării că are cazier judiciar. Gide e surprins. *(„Să fie acesta şocul de care vorbeam ?* - se întreabă Lucian Raicu. *Ei bine, nu ").* Discută cu Mulot care-i declară că fusese victima unei erori judiciare. Nu fără insistenţe, smulge de la el istorisirea următoare: abia liberat din armată, cu ani în urmă, Mulot lucra pentru Compania de Căi Ferate la consolidarea unui taluz; nişte vînători pătrunseseră în zonă, în căutare de vînat, deşi lucrul era interzis, şi împuşcaseră un iepure; jandarmii le dresaseră proces-verbal de contravenţie, bazaţi pe mărturiile cîtorva din lucrători; ulterior însă, cum se dovedise că vînătorii au rubedenii sus puse, totul căzuse baltă, iar lucrătorii de la taluz îşi retrăseseră, de frică, mărturiile; toţi, în afară de Muiot care perseverase întru-adevăr şi fusese pînă la urmă condamnat pentru mărturie falsă. Reacţia lui Gide e „o nestăvilită indignare". Dar şocul, ruptura, nu se produc nici în acest punct al întîmplării. Tînărul primar pleacă la Paris încercînd să obţină dreptate pentru Mulot. E însă prea tîrziu spre a se reface procesul şi prea devreme pentru o ştergere a cazierului. Timpul trece, Gide vinde proprietatea din Calvados, uitînd de Mulot. Dar, revenit în sat peste ani, şi întîlnind pe fostul administrator, din vorbă în vorbă, îşi aminteşte de prietenul său. Află că îi fusese prescris cazierul şi ajunsese primar într-un cătun vecin. Dar află încă ceva mult mai important; şi anume că Mulot îl minţise, povestea cu vînătorii fiind o pură invenţie: fusese condamnat pe drept, fiindcă violase o fetiţă. Gide e uluit, lovit în buna lui credinţă, jignit. Iată şocul! Comentariul lui Lucian Raicu încearcă să desprindă semnificaţiile acestui şoc.

Astfel de întîmplări găsesc *„numai ţi numai pe cei în stare să le primească",* observă criticul, pe cei care se lasă loViţi de ele, dezarmîndu-se singuri de orice orgoliu sau prejudecată. Revelaţia tuturor acestora nu e, apoi, exclusiv de ordin moral: *„ ar fi o platitudine să credem că ea se reduce la descoperirea (umilitoare, desigur) a rupturii dintre imaginea privitoare la Mulot şi adevărul crud, batjocoritor".* Revelaţia - încheie Lucian Raicu - începe să capete sens abia cînd se deschide spre un „orizont abisal", acela al *„perfecţiunii minciunii avansate de Mulot". „Minciuna poate fi la fel de coerentă ca adevărul! Mai mult: minciuna poate fi la fel de adevărată ca adevărul! Sau, poate, mai adevărată?! Relatarea (de înaltă ţinută literară, dar şi morală) a lui Mulot în postură de ' «victimă a justiţiei» este mult mai convingătoare, mult mai verosimilă decît adevărul expus în zece cuvinte la sfirşit; un adevăr fad, cam stupid, cam melodramatic - şi totuşi, spre deosebire de admirabila şi răscolitoarea minciună, un adevăr; absolut de necontestat, dar sărac, plictisitor, în ciuda aspectului său vag senzaţional: senzaţional de duzină, «făcut», «literar»jn sensul mediocru al* ***cuvînţuhti******.**

De ce am dat acest lung exemplu din *Reflecţii?* Nu numai pentru subtilitatea şi profunzimea diagnosticului pus de Lucian Raicu în cazul Gide-Mulot, dar şi pentru că el ilustrează foarte bine modul de a gîndi şi metoda criticului. Cine, mai ales, i-a citit cartea despre Gogol - minuţioasă şi adîncă, originală şi temeinică, - înţelege uşor acest lucru. Faguet spunea că a citi bine înseamnă a citi încet. Critica lui Lucian Raicu este una lentă, înaintînd prudent, cu paşi mici, ocolind, tatonînd, fixînd. Psihologic, ea reprezintă o formă a amînării şi, nu întîmplăfor, criticul socoteşte că scriitorul „este adesea un om cu atitudini şi reacţii întîrziate". Reacţia - a artistului, ca şi a criticului - la şocul realului (în cazul criticului la al cărţii citite) trebuie să fie întîrziată pentru a cumula suficientă energie, în artă, spre deosebire de viaţă, promptitudinea nu e profitabilă, ducînd la epuizarea prea rapidă a energiei şi la scăderea tensiunii. Artistul (şi criticul) îşi pun singuri obstacole, îşi cultivă şi sporesc tensiunea pînă la a o face de nesuportat. Această concepţie despre creaţie Lucian Raicu o exprimă în toată cartea sa de azi, sprijinind-o pe exemple numeroase, cele mai multe (covîrşitoarea majoritate) fiind alese din rîndul operelor mari ale lumii, într-un articol despre *Reflecţii* de acum cîtăva vreme, Mircea Zaciu a descris „ermitajul criticului" şi nu are rost să-i repet operaţia: dar mi se pare că natura exemplelor oferite de Lucian Raicu este semnificativă şi dincolo de numele ca atare. Desigur, o capodoperă e totdeauna o dovadă mai demnă de luat în seamă decît o operă măruntă. Dar încă:

în cazul ei, amînarea, tensiunea, obstacolul ating cote pe care opera măruntă nu le cunoaşte. Există o intensitate a cîmpului unei capodopere care atrage evident pe L. Raicu. Toată critica lui gravitează în această zonă. Autorul *Reflecţiilor* e un vulcanolog care caută apropierea craterelor şi iminenţa exploziilor, mereu ameninţat să piară ca Pliniu cel Bătrîn, sub lava unyi Vezuviu literar, în recenzii, la cărţile obişnuite, criticul reface în imaginaţie aceeaşi mare activitate vulcanică, de unde şi impresia de excesiv, de emfatic, de inaderenţă la obiect pe care ele o lasă adesea.

Domeniul predilect al criticii lui Lucian Raicu este, în definitiv, acest spaţiu în care forma operei se întrezăreşte din aburii fierbinţi ai naşterii ei. Lucian Raicu vorbeşte de o coincidenţă între formă şi geneză: *„Opera finită, înţeleasă bine, nu este altceva declt reprezentarea exactă a drumului spre ea şi, deopotrivă, descrierea atentă a procesului de producere tinde să se identifice pînă la urmă cu imaginea înţeleasă a operei închegate".* Şi, în concluzie: *„Orice critică a operei este o reconstituire a genezei ei şi orice tentativă de surprindere a momentului genetic este şi o definiţie veridică a operei constituite".* Ideea e frumoasă, aplicabilă însă doar pe jumătate criticii lui Lucian Raicu al cărui obiect nu este totuşi aproape niciodată opera propriu-zisă, ci posibilitatea ei. Consideraţiile cele mai frapante (ca acelea despre Gide-Mulot) se mişcă într-un cîmp de potenţialităţi, acolo unde opera, în stare născîndă, mai poartă pe corpul ei spuma virtualităţilor de tot felul. Această critică respinge (nu de tot şi nu, desigur, şi în principiu) orice approach pur formal, de tip structuralist, în care opera nu este decît un obiect sau o reţea. Ea e mai aproape de psihocritică, fără a urmări însă aspectul anecdotic, exterior evenimenţial. Opera este adevăratul eveniment în biografia oricărui creator, replică L. Raicu biografiştilor de felul fui Henri Troyat sau. Maurois. E oricum o critică de identificare, de trăire, un dialog între conştiinţe, în sfîrşit, principala ei vocaţie este aceea analitică. Sinteza e respinsă de două ori: o dată pentru că pare a nu reţine din ,.viaţa" operei decît termenul final, acela ce poate fi fixat într-o formulă, floarea pomului, culeasă cu un gest elegant, dar ofilindu-se fulgerător* şi a doua oară pentru că e, prin natură, prea categorică. *(„Rugat să rezume în două-trei fraze sistemul său filosofic, Bergson răspunde că dacă ar putea să facă asta n-ar mai fi scris sistemul, că tot sistemul este încercarea de a face acest rezumat":* iată un paradox aparent, care defineşte o gîndire - critică, filosofică, - analitică, pentru care a rezuma înseamnă a complica, a nuanţa şi a ezita la nesfîrşit). Observatorul literaturii ca potenţialitate, nu are cum iubi recea

cronici impri genera lucruri de erudj căci formul spre a imprev în adm explica „Mi *fiecare încrede el, în or faci act sa nu n tragicii, el, în antichit pereniti şi a epc'* Can; doua *st* Ca şi în **fin** de s sau XX *(coinc is i! cosmog* i *artistic-' ;* sistema capitole recenzii fabuloa supeno Mu] ***contem*** *(* deoseb i l pentru „istorie I. M. S

încremenire a sintezelor şi lipsa lor de nuanţă. O lungă călătorie prin rădăcini şi prin tulpină, tinzînd necontenit spre coroana înflorită, dar amînînd, amînînd accesul la floare - iată visul secret al acestei critici „interioare" (chiar şi cînd nu e profundă), lente (ca demers, chiar şi cînd atenţia e numai simuiată) şi impregnată de subiectivitate (chiar şi cînd e vorba doar de un mod al spunerii, de un ton al vocii şi nu de adevăruri personale), între criticul-fluture (sau albină?), ce colindă florile, şi criticul-cariu, ce sapă infinite canale, instalîndu-se în casa altuia ca în casa proprie şi „renovînd-o" după gustul lui, nu mai e nevoie să spun care e metafora potrivită cu spiritul **Reflecţiilor** lui L. Raicu.

Reflecţiile rezultă, în fond, din ce a căzut de la masa autorului lui ***Gogol sau fantasticul banalităţii*** ori al lui ***Llviu Rebreanu:*** nu pun nici o intenţie peiorativă în afirmaţii. Un critic citeşte multe cărţi despre care nu scrie; îi trec prin minte idei ce nu-şi găsesc întrebuinţare în studiile sale; nimereşte formulări fericite pentru care nu are loc imediat. Aceste „rămăşiţe" (firimituri sau mari bucăţi) sînt uneori extrem de interesante, pline de sugestii şi au, în tot cazul, un caracter de bruion care face ca gîndirea scriitorului să poată fi surprinsă la lucru, în ebuliţie, pe viu. ***Reflecţiile*** lui L. Raicu au acest merit şi le-am citit cu plăcere şi cu folos. Autorul nu e numai un om inteligent şi cultivat, dar o personalitate foarte originală: „spectacolul" oferit de o astfel de minte e pentru oricine instructiv. Din cele trei secţiuni ale cărţii, mi s-a părut că prima (aproape trei sute de pagini din patru sute cincizeci) este, tocmai din acest motiv, cea mai bună. A treia fiind oarecum hibridă, a doua (în care obiectul reflecţiilor este critica) cuprinde multe pagini de pură constatare, neamănunţite, ce par oarecum ocazionale. Aerul de jurnal, de confesiune, acel accent inimitabil de sinceritate pasionată (pe care L. Raicu ştie s-o şi joace atît de bine), părînd a comunica nu roadele unei gîndiri, ci gîndirea însăşi, în plină manifestare, stilul voit fără strălucire, aproape chinuit, fraza lungă, abundentă în paranteze, sublinieri şi ghilimele (din dorinţa de ; prinde toate nuanţele), pînă la sofisticare, toate acestea se întîlnesc mai ales în secţiunea iniţială a ***Reflecţiilor*** şi-i formează farmecul şi interesul.

(România literară, nr. 6, 1980)

„Fragmente de timp"

într-un interviu acordat anul trecut lui George Arion pentr „Flacăra" şi reluat în finalul ***Fragmentelor de timp,*** Lucian Raicu se

referă la o celebră expresie a lui Stendhal: *„Avoir pour metier sa passion".* Făcînd-o a sa, criticul mărturiseşte a fi avut noroc în alegerea profesiei pe care o exercită dintotdeauna deoarece acesta s-a confundat cu o vocaţie. Oarecum în prelungirea acestei idei putem observa că nimic nu caracterizează mai bine pagina criticului. decît *patosul.* Inteligent, cultivat, dotat cu simţul umorului, Lucian Raicu o are, mai presus de toate aceste însuşiri, pe aceea a seriozităţii. El ia lucrurile în serios şi vrea să fie luat, la rîndul lui, în serios. Critica i se pare o experienţă spirituală: nici mai mult, dar nici mai puţin decît atît. îşi pune întreg sufletul în ea. E sincer, dar nu dispus să se confeseze. *„Nu vă încredeţi in confesiuni",* îl previne el pe colocutor. Vreţi să ştiţi ceva despre mine? *„Luaţi de pildă capitolul Cu Tolstoi din Calea de acces, ultima mea carte. Aflaţi acolo totul. Chiar şi eu, în rarele clipe cînd devin curios de mine însumi, citesc trei-patru pagini, cu destulă mirare, cu destulă resemnare; va să zică asta este. [...]. In capitolul amintit este chiar vocea mea vorbind despre Tolstoi".* Aşadar calea de acces spre fiinţa autorului nu e alta decît opera lui. Şi: *„ Calea de acces este calea care duce... pe care nu se află nimic, nici o idee primită, nici o prejudecată, nici o povară purtată inutil de colo pînă colo",* îţi vine să repeţi vorbele criticului: va să zică asta este! Nu cunosc, în toată literatura română, un critic mai apropiat de ceea ce s-ar putea numi starea genuină a criticii. El spune: *„..Lectura este o experienţă suportată, iar scrisul este o practică în cadrul căreia, angajîndu-ne şi inventîndu-ne, avem curajul să propunem altora să ne suporte pe noi, pur şi simplu ".* Plăcerea lecturii este una impură, înrudită cu suferinţa. *„Da, o boalâ-nvinsă-i orice carte",* remarcă Lucian Raicu în cuvintele poetului. A da curs vocaţiei, care înseamnă, în ce-l priveşte, dorinţa de a citi şi de a scrie despre ce citeşte, e altceva (şi mai mult) decît a se lăsa în voia plăcerii, a jubilaţiei, a exultării. Descoperă, e drept, în lectură un fel nemijlocit şi prezent de a se manifesta, un epicureism sui-generis, asemănător cu al tuturor creatorilor pe care operele anterioare nu-i mai preocupă şi pe care aproape le-au uitat, în vreme ce aceea la care tocmai lucrează le macină nervii şi puterile, îi ţine încordaţi, îi obsedează. Dar plăcerea are ca revers o tensiune uriaşă, aproape paroxistică; de aici *patosul.* Evocînd într-un rînd serile de la Şcoala de literatură, Lucian Raicu îşi aminteşte că luase obiceiul de a citi cu voce tare prietenilor săi din Gogol. Mărturisirea este în cel mai înalt grad semnificativă şi, deşi lungă, o voi cita pe toată, remarcînd felul în care intensificarea bucuriei lecturii devine la un moment dat dureroasă:

„ Ceasuri în şir, nopţi în şir, abuzînd de consimţămîntul la început doar formal al celorlalţi, tot pînă în zori, ca-n vremurile bune de

odinioară, pînă ce cădeam răpus de oboseală (fizică), niciodată de plictiseală, deşi repetam de zeci de ori aceleaşi pagini, fără să mă satur, cu un nesaţ crescînd, aproape nebunesc Nu era nimic de făcut, pofta de lectură, de interpretare, de mimică, de regie, în loc să slăbească, se intensifica si oarecare surdă îngrijorare se făcea simţită in jur, printre intimi şi binevoitori, în familie şi în societate, oarecare dubiu privind echilibrul sufletesc al neistovitului cititor, actor, interpret, lipsit de măsură, de instinctul conservării, de refluxul limitării. Nu mai ştia, nu mai voia, nu mai era capabil să pună punct. Nici o speranţă, de nicăieri. Dacă nu era lăsat să înceapă, instaura teroarea semnelor de plictiseală; dacă, abuzînd de spiritul concesiv al membrilor grupului, izbutea să înceapă — cu promisiunea fermă că va citi doar două pagini, atît şi nimic mai mult — nu mai era chip să termine. Era ca o boală, după toate semnele, incurabilă ".

Patos, stare genuină, emoţie bucuros-chinuitoare, stil trăit al lecturii, în care opera citită e asimiiată nu doar prin ideile ei, dar şi prin expresia caracteristică, sinceritate nebiografică, păstrînd doar aura personalităţii reale a celui care scrie, nu derizoriul existenţei lui cotidiene - acestea şi altele se pot observa cel mai lesne în *întrebări, mirări, exclamări,* primul din cele trei capitole ale cărţii de faţă (al patrulea cuprinzînd interviul pomenit la început), şi care continuă problematica şi tonul *Reflecţiilor asupra spiritului creator.* Aceste şaptezeci de pagini iniţiale sînt rareori egalate în interes al ideii şi în intensitate a expresiei de articolele grupate sub titlu *Fragmente de timp* (de unde totuşi putem reţine paginile despre caietele şi despre jurnalul lui Rebreanu în raport cu marile cărţi *„Fragmentările şi «firimiturile», notele, copilăreştile «citate» din recenzii; somnoroasele reflecţii atît de «banale», bietele de ele, amintirile de toată mina provocate de lectura lui Creangă, care-l încremeneşte, nu alta, de admiraţie. Şi parcă deodată, cum aşa?, Iţic Ştrul dezertor, Ion, Pădurea spînzuraţilor" -,* unele din *Fragmentele despre Marin Preda, Fraza tăiată,* consacrat lui D. Mazilu - *„// interesează, şi numai de la un anume grad de complicaţie în sus, imposturile. Nu răul, ci ceea ce seamănă cu binele, nu impurităţile, ci ceea ce seamănă cu puritatea, cu inocenţa, cu nobleţea. Ticăloşia avidă de o bună conştiinţă..."* - şi, în fine, „rriicile adevăruri" de mulţi trecute cu vederea din *Scene din viaţa literară* sau din cronicile literare (doar cîteva fiind sinteze, portrete, cu adevărat, de exemplu aceea despre E. Simion) din partea intituiată *Portrete contemporane.* în legătură cu ultimele, mi se pare că servitutile genului îl dezavantajează pe Lucian Raicu. Fragmentarismul său genuin n-are

cum umple, altfel decît cu generalităţi, unele din spaţiile inerente cronicii. Plăcîndu-i să se fixeze pe esenţe pure, se descotoroseşte prea repede de introduceri şi lămuriri, absolut necesare totuşi cînd comentezi în plină instanţă o carte. Ce să facă cititorul cu o fineţe critică precum aceea din articolul despre ***însoţitorul*** lui C. Ţoiu *(,. evitarea* ***nemijlocitului*** *stă în firea acestei deloc prozaice proze, care nu suferă decît adevăruri filtrate"),* dacă nu i se spune mai nimic despre acţiunea şi personajele romanului? Nu sînt, poate, cel mai indicat să judec aceste cronici, foarte personale, în observaţii de amănunt şi cu o justeţe incontestabilă a nuanţelor, căci mie toate cărţile la care se referă îmi sînt cunoscute: dar, punîndu-mă în situaţia cititorului neavizat, căruia cronicarul i se adresează în primul rînd, nu pot să nu remarc eventuala dificultate de înţelegere. Cronicile lui Lucian Raicu pot fi corecte şi profunde, dar n-au ceea ce se cheamă eficacitate. Vizează ţinte prea îndepărtate, pierzînd-o pe aceea specifică. Din tot ce a scris, îl prefer pe critic în ***Reflecţii*** (asupra practicii scrisului sau asupra spiritului creator) şi în eseurile despre Gogol, Tolstoi şi ceilalţi „mari", unde se află la largul său, nestînjenit decît de regulile pe care şi le impune el însuşi, căutînd şi găsind o cale de acces pe care nu se află nimic, nici un suflet străin.

Mă întorc deci la întîi le'pagini din ***Fragmente.de timp,*** pe care le-am citit cu delicii şi din care aş putea cita oricît. Ele sînt, ca şi precedentele „fragmente", o combinaţie personală de reflecţie critică, amintire şi jurnal. Din toate acestea cîte puţin, într-o manieră extrem de atrăgătoare şi de liberă, care permite criticului să fie liric fără să cadă în entuziasme facile. Lirismul este o infuzie de subiectivitate. Lucian Raicu îl explică (explicînd şi titlul secţiunii) într-un pasaj reluat pe coperta a doua a cărţii, pe care aşadar îl consideră important: *„ Semnul de întrebare (?) şi semnul de mirare (!) zis şi de exclamare; cit timp aceste două semne există şi sînt încă întrebuinţate, nu mai des, dar nici mai rar decît, trebuie, viaţa omului mai are sens, nimic nu este încă definitiv pierdut".* Se putea o definiţie mai bună a firii genuine a criticii proprii? Sigur, candoarea are nevoie de rigoare. Lucian Raicu nu face parte din speţa criticilor care-sînt pur şi simplu poeţi, în el, poetul e dedat cu filosofia, impresiile gîndesc, intuiţiile au idei. Doar că nu-şi pierde aproape niciodată o anumită inocenţă sau, mai exact, curiozitate faţă de tot şi de toate. Autorii şi operele i-o stîrnesc deopotrivă. Iată cîteva spicuiri. Criticul şi-l aminteşte pe Tudor Vianu părăsind sala teatrului după reprezentaţia cu piesa ***Rinocerii*** lui Eugen lonesco şi e frapat de îngîndurarea de pe chipul lui: *„ cea mai expresivă din cîte figuri mi-a fost dar să reţin ".* Spectatorul se mai afla în puterea

spectacolului: dar cînd te gîndeşti cine era spectatorul şi de la ce spectacol pleca, nu se poate să nu simţi pertinenţa observaţiei criticului, întrebîndu-se ce este poezia, Lucian Raicu spune în alt loc: *„Poezia nu e numai text, numai scriere materială, este şi existenţa însăşi a celor care o fac şi aura din jurul lor...* " Absolut uimitor mi se pare portretul lui D. Stelaru, cunoscut după război, şi care infirmă (sau completează) imaginea boemului neglijent pe care ne-au lăsat-o confraţii de generaţie. Merită, din nou, că citez textul întreg:

„Avea aproape cincizeci de ani cînd, după ce-l citisem, şi scrisesem despre el, l-am cunoscut, mai Poet decît fusese în tinereţea boemă. Discret, tăcut, poate timid, aşezat şi «serios», îmbrăcat cu îngrijire, extraordinar de demn în ţinută, sigur de sine fără urmă de emfază a încrederii; mi-a întins mina, s-a prezentat («Dimitrie Stelaru») cu voce înceată dar fermă: i se propusese un volum selectiv în ***Cele mai frumoase poezii:*** *dacă sînt de acord să scriu prefaţa; eram de acord; mulţumesc, bună ziua. Venea la* ***România literară*** *de două, trei ori pe an, aducea cîte un ciclu de versuri, se aşeza pe un scaun şi, fără vorbă, aştepta să fie citite de către redactorul secţiei de poezie; redactorul îşi punea ochelarii, citea, se apropia de Stelaru, îi spunea şi el două vorbe. Stelaru răspundea ceva în şoaptă, apoi se ridica de pe scaun, dădea mina cu omenosul redactor, dădea mina şi cu mine -şi cu ceilalţi, spunea bună-:iua sau bună-seara, pleca. Nu întreba cînd apar versurile; el îşi făcuse datoria, le oferise, aşteptase cuminte şi demn să fie citite, treaba sa se terminase ".*

Astfel de portrete, de instantanee mai există în carte. Al lui Camil Petrescu, bunăoară. Lucian Raicu are, evident, condei de prozator. Dar el este, să nu uităm, un critic, un om al ideilor, al disociaţiilor, al speculaţiilor, *„în roman primează soarta, negii/abilă din punct de vedere istoric, a individului, a «bietului om», — scrie el combătînd teza că ar exista cu adevărat romane politice sau chiar istorice. Nu Napoleon este important aici, ci Bezuhov, Nataşa, Plafon Carataev, din perspectiva lor asistăm la teribilele evenimente".* Altundeva, se întreabă cum **începe o carte:** poate începe într-un fel pentru cititorul ei şi în altul pentru autorul ei sau poate începe în acelaşi fel pentru amîndoi. O tipologie spirituală şi exactă se stabileşte pe această bază neaşteptată. Dar despre locurile comune? *„ Un falnic loc comun este şi cel care sanctifică existenţa unei magii artistice; cea a eternei povestiri... îndoielile în privinţa ei persistă, pînă cînd, în carne şi oase, se iveşte cineva capabil s-o dovedească. Isaac Bashevis Singer este un astfel de magician. Arta sa, cu totul inefabilă, se naşte ai zice din nimic, din acea sărmană realitate la îndemîna oricărui observator,*

Lucian Rai cu

lipsit de cine ştie ce putere de pătrundere, şi dintr-o foarte obişnuită reverie pe marginea ei,.din puţină confesiune... ". Reţeta continuă pe mai bine de o pagină. Concluzia ne interesează de asemenea: *„ Privim degetele care ţin condeiul povestitorului de modă veche; poate că ştiu ele, poate că în ele stă inexplicabilul. Unde în altă parte? ".* Aş putea înmulţi dovezile că Lucian Raicu este neîntrecut mai ales în acest fel de a citi, cu maximă atenţie, lent (după spusa lui Faguet), cu creionul în mînă. El e în primul rînd un mare cititor, care glosează cu o lucidă naivitate pe marginea operelor, după ce a stăruit, a revenit, a aşezat frazele scriitorului sub lupă, pînă la a li se vedea porozitatea infimă. .Glosele lui sînt fragede, minuţioase, şocante, captivante printr-o dezordine aparentă de neprofesionist, aş zice, de om care iubeşte cărţile, sub care se ascund însă tiparele stabile ale unei indiscutabile competenţe critice.

(România literară, nr. 17, 1985)